

SANAT SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA POLİTİK İMGE*
POLITICAL IMAGE IN THE CONTEXT OF ART AND POLITICS
RELATIONSHIP

Doç. F. Deniz KORKMAZ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü

E-mail: fdenizkorkmaz@gmail.com

Dr. Hakan ARIKAN

E-mail: hakanarikan35arikan@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Makale Geçmişi: Geliş: 19 Haziran 2018 Kabul: 20 Temmuz 2018</p>	<p><i>Sanat ve politika arasındaki ilişki insanlık tarihinin hemen her döneminde varlığını sürdürmüştür. Toplumların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel faktörlerin durumuna göre bu etkileşimin oranı değişkenlik göstermiştir. Özellikle toplumların değişim ve dönüşüm geçirdiği, siyasetin önemli ölçüde hissedildiği dönemlerde, sanatçılar bu süreçlerden daha fazla etkilenmişler ve yapıtlarında politik imge ve izlere daha fazla yer vermişlerdir. Bu etki kimi zaman sanatın amacını ve sanattan beklentileri değiştirmiş, kimi zaman daha da güçlenerek sanatın yapısında önemli dönüşümlere sebep olmuştur. Sanatın politikadan etkilenip dönüşmesinin yanı sıra, sanat da hareketli dönemlerde siyasetin aktörlerinden biri haline gelmiş ve toplumu şekillendiren unsurlar arasına girmiştir. Günümüze değin ulaşan sanat eserlerinin önemli bir kısmında politik etkileri izlemek bu karşılıklı etkileşimin sonucudur. Bu yönüyle sanat eseri özgün ve estetik anlatımıyla döneminin tanıklığını da yapmaktadır.</i></p> <p><i>Sanat ve siyaset ilişkisini inceleyen bu makalede, düşünürlerin yaklaşımları çalışmanın önemli argümanları olmuştur. Metnin düşünsel kısmı Modernizm dönemi yaklaşımları, Marksist anlayış ve Adorno Felsefesi üzerine temellendirilmiştir. Bunun yanı sıra sanat tarihine mal olmuş sanat eserleri örnek olarak sunulmuş, siyasi/politik unsurlar analiz edilmiştir.</i></p>
<p>Anahtar Kelimeler: Sanat, Siyaset, Adorno, Politik İmge</p>	
<p>DOI: 10.31566/arts.2018242272</p>	
ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article History: Received: 19 June 2018 Accepted: 20 July 2018</p>	<p><i>The relationship between art and politics has existed in almost every period of human history. The rate of this interaction has varied according to the socio-economic, political and cultural factors in the societies. Particularly in periods</i></p>

* Bu makale Hakan Arıkan'ın Doç. Dr. F. Deniz Korkmaz'ın danışmanlığında yapmış olduğu "Güncel Sanatta Sanat Siyaset İlişkisi ve Politik İmaj" adlı Sanatta Yeterlik tezinin bir kısmından üretilmiştir.

Keywords: Art, Politics, Adorno, Political Image	<i>when societies have undergone change and transformation and politics has been felt to a significant extent, artists have been more influenced by these processes and have given wide coverage more political images and traces to their work. This effect has changed the purpose and expectations of art sometimes, and sometimes it has inspired significant transformations in structure of art by growing stronger. As art transformed by the influences of politics, it has also become one of the political actors in active periods, and has become one of the elements shaping the society. This mutual interaction makes possible to observe the political influences on a significant part of the artworks reached so far. In this respect, the artist also makes a testimony to his period with his original and aesthetic expression.</i>
DOI: 10.31566/arts.2018242272	<i>In this article, which examines the relationship between art and politics, different approaches of philosophers have become important arguments of study. The ideational part of the text is based on modernist approaches, Marxist understanding and Adorno philosophy. In addition to this, the artworks in the art history were examined and political elements were analyzed.</i>

1. GİRİŞ

Sanat ve politikanın birbirleriyle olan ilişkisi insanlık tarihinin ilkel dönemlerine kadar inmektedir. Buna rağmen bu iki kavramın etkileşimi Modernizm sürecinde tartışılmaya başlanmış, dönemin düşünürlerine göre; sanat ve siyaset arasında benzer yanlar olmasına rağmen, birbirinden ayrı olması gereken ve birbirini etkilemeyecek iki farklı özerk alan olarak görülmelidir. Modernist süreçte sanat bir üst yapı kurumu olarak algılandığından onu yaşamın içerisinde bir yerlere konumlandırmak bu düşünce yapısına aykırı düşmektedir. Buna göre sanat, yaşamın dışında kendi varlığını sürdürmek ve yüceltmek dışında başka bir amaca sahip değildir. Sınırları keskin bir biçimde ayrı olmalıdır.

Marksist anlayış ise sanatın toplumsal bir unsur olarak görülmesi gerektiği üzerinde durur ve modernist yaklaşıma karşı çıkararak iki farklı disiplin gibi görünen bu alanların birbirinden bağımsız olmalarının zor olduğunu iddia eder. Adorno ve Horkheimer'a eriştiğimizde ise sanat ve siyasetin kesinlikle birbiriyle etkileşen, birbirini etkileyen alanlar olduğunu arada bir sınır olamayacağını savunan bir düşünce yapısıyla karşılaşırız

1.1. Politik İmge

Politik imgenin kavram olarak anlaşılması politika ve ideoloji terimlerinin açıklanmasıyla güçlenecektir.

Türk Dil Kurumu'na göre politika; devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü olarak tanımlanmıştır. Daha yaygın olarak kabul gören görüşe göre; toplumsal sınıf, siyasi parti ve grupların sınıfsal çıkar ve amaçlarını belirlediği etkinliklerle devlet organlarının ya da tümünden "devlet" in toplumsal ve ekonomik yapısının yansıması olan etkinliklerdir (Aşukin ve diğer. 1979:101). İdeoloji ise her şeyden önce, bir dünya görüşüdür. İdeolojiler insanların ellerine tutuşturulmuş yol haritalarıdır. Bu haritalar, toplumsal ve siyasal gerçekliğin ne tür ilişkiler ve kurumlar üzerine kurulduğunu, bunların doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu, izlenmesi gereken "en iyi yol" un ne olduğunu anlatırlar. Dolayısıyla, ideoloji bir inançlar, normlar ve değerler bütünüdür (Der. Örs. 2007:1). İdeoloji, toplumsal bilincin, siyasal, hukuki, bilimsel, felsefi, etik, sanatsal (estetik) fikirlerin tümüdür (Aşukin ve diğer,1979:104).

Cevizci' ye (2003: 197) göre ise ideoloji; Genel olarak, bir siyasi partinin inançlarını, değerlerini, temel ilkelerini ifade eden bir politik ideoloji de olduğu gibi, şu ya da bu ölçüde tutarlı inançlar kümesi; siyasi ya da toplumsal bir öğretiyi meydana getiren, siyasi ve toplumsal

eylemi yönlendiren düşünce, inanç ve görüşler sistemi; bir toplumsal durumu yadsıyan düşünceler dizgesi; insanların kendi var oluş koşulları ve ilişkilerinden doğan yaşam tarzlarıyla ilgili tasarımların tümüdür.

Cevizci'nin tanımından da anlaşıldığı üzere ideolojinin geniş tanımı, sanat, edebiyat ve kültürü de içine alır. Sanatın ideolojik olduğu tezi ise, akademik çevrelerce yaygın olarak kabul edilen bir gerçekliktir (Wolff, 2000:51). Sanat bir duygu dışavurumu olarak, ideolojik bir etkinliktir. Örneğin; John Berger, resmin siyasal ve ekonomik olandan bağımsız olmadığını vurgular ve resmin ideolojik olduğunu savunur. Yine Terry Lovell, edebiyat eleştirmenleri tarafından yapılan Jane Austen incelemelerini ele alarak bu incelemelerin "edebiyat ve ideoloji" denemeleri olduğu yorumunu yapar. Sanat ürünü, ideolojiyi, kural ve geleneklerle uyumlu olarak estetik biçimler altında yeniden üretmektedir (Tezcan, 2011:157). Yani, genel kabul gören fikirler, hayaller ve değerler içerebilir. İdeoloji, sanatın malzemesidir, fakat bu malzemeyi işleyerek kullanır (Wolff, 2000: 67).

Politik imgeleri, diplomatik ilişkiler, savaşlar, anlaşmalar, ticari ve kültürel alış-verişler meydana getireceğinden, toplumlar arasında yakınlaşmanın veya uzaklaşmanın nedenlerini imgeler aracılığıyla bulmak mümkündür. Aynı zamanda politik imgeler toplumun kendi içinde var olan ayrılıklarının bir ifadesi olarak yansıyabilmektedir. Sanatta kullanılan politik imgenin kullanımının ise köklü bir tarihi vardır.

2. SANAT SİYASET İLİŞKİSİ

Sanat ve siyaset arasındaki ilişki insanlık tarihinin her döneminde varlığını sürdürmüştür. Dönemin sosyolojik yapısına göre kimi zaman bu ilişki artmış kimi zaman da azalmıştır. Özellikle toplumların sıkıntılı dönemlerinde sanatçılar duruma kayıtsız kalamamışlar ve eserlerinde sık sık politik konulara yer vermişlerdir. Sancılı politik süreçler toplumsal hafızada nasıl önemli bir etki yaratıyorsa sanatın hafızasında da aynı etkileri bırakmıştır. Bu nedenle geçmişten günümüze pek çok politik imaj içeren eser kalmış ve bu eserler dönemin politik buhranını sanatın özgün ve estetik anlatımıyla silinmez hale getirmişlerdir. Toplum üzerindeki etkisi ölçüsünde siyasetin sanatı etkileyen unsurlar arasında yer alması da kaçınılmaz bir gerçek olarak var olmuştur. Siyaset, yöneten ve yönetilen farklılaşmasından doğan bir kurum olup iktidar bilimi olarak adlandırılır. İktidarın ortaya çıkışı, biçimlenişi ile ilgilenir (Tezcan, 2011: 73-74). Siyaset insanların hayatlarını ve yaşam biçimlerini yakından ilgilendiren bir faaliyet alanı olmuştur. İnsanlar bu siyaset eyleminin bir gayesi olması gerektiğini ve bu gayenin de kendi yaşamlarını daha iyi şartlara götürmek olduğunu düşünmüşlerdir.

Sanat ise tüm etkinliklerimiz gibi var oluşun maddesel koşullarından etkilenen özerk bir etkinliktir. Bir bilgi biçimi olarak kendi gerçeği ve kendi sonucu vardır. Siyasetle, dinle ve yaşamımız içinde etki yaratan tüm öteki biçimlerle gerekli ilişkileri vardır. Ama bir karşı koyma şekli olarak ayrılır ve kültür dediğimiz şeyin bütünleşme sürecine katkıda bulunur (Read, Akt: Baynes, 2008: 31). Sanat ve siyaset insanlık tarihi sürecinde büyük bir etkileşim ve paralellik gösterse de sanatın özünde siyasetten daha birleştirici, yapıcı önemli bir yan bulunmaktadır. Siyaset ve sanat genel toplumsal bilincin iki farklı kategoride ve bundan dolayı da iki farklı şekilde ispatını meydana getirirler. Her ikisinin genel sosyolojik işleyişte farklı fonksiyonları olmasına karşın, birbirlerini karşılıklı besleyen ve bir bütünün farklı parçaları olmalarından dolayı, bütün aracılığıyla da birbirlerine şu ya da bu biçimde eklenen ve tamamlayan bir durumları da söz konusudur.

L. Kreft'e (2008: 188) göre sanat ve siyaset arasındaki ilişki; farklı rejimleri ve farklı paydaları olan iki özerk alan arasında tehlikeli bir temas olarak görülen bir ilişkidir. Ortak bir yanları olabilir, yine de bunlar, iki farklı ilke ve iki ayrı mesele üzerine kurulu iki farklı güç yapısıdır ve belirli sınırları vardır. Kurallar ihlal edilmedikçe aşılamayacak sınırlardır bunlar.

Sanatın 19. yüzyıldaki özerkleşme sürecinden sonra, öyle görülmektedir ki sanat ile siyaseti bir araya getirdiğimiz zaman birbirinden ayrılmış ve özerk iki farklı etkinlik alanı ortaya çıkmıştır. Siyasetin daha sıradan ve pratik olduğu, sanatın ise ekonominin her şey olduğu bu dünyada daha aşkın ve görünmez dünyaları temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Sanatın amacı, dünyayı yorumlamak, karmaşayı biçimlendirmek, insanlara ütopyalar ve düşler önermek şeklinde iken siyasetin daha sıradan ve yüzeysel bir içeriğe sahip olduğu var olan bir gerçektir.

Sanatın politikayla olan ilişkisini en köklü biçimde irdeleyen ve temellendiren yaklaşım Marksizm olmuştur. Marksist anlayışa göre sanatçı sanat emekçisi, bir üretici konumundadır. Sanat ise toplumun farkındalığına erişme enstrümanlarından birisidir. Marksistler sanatın politikadan bağımsız olması gerçeği önermesini, modernist bir tez ve burjuva ideolojisi olarak eleştirmişlerdir. Hayatın tüm alanlarında emek sömürsünün yaşandığı vahşi kapitalist dönem kültür endüstrisi ile beraber her yeri işgal etmiş durumdadır. Marksizm'e göre bu nedenle sanat, kapitalist sistem içerisinde sömürü ilişkilerini deşifre edecek, örtülü toplumsal gerçekleri açığa çıkaracak bir sorumluluğa sahiptir. Marksizm'e göre sanat sadece bir zevk aracı olamayacak kadar önemli bir iletişim aracıdır (Fischer, 1993: 13). Diğer yandan Marksist estetik sanatın siyasetle olan ilişkisini belirli ilkeler altında bütünleştiren bir sanat felsefesi anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Marksist felsefe içinde Marksist estetik, bir karşıtlık ögesidir. Bu nedenle Marksizm kapitalizme mutlak bir karşı koyuş ise Marksist estetik de kapitalist burjuva estetiğine bir alternatif meydana getirmektedir (Özderin, 2004: 34-35). Marksizm'e göre sanat, varlığı ile de devrimci bir yapıya sahiptir. Yaşama yeni önermeler sunmakla birlikte var olanı yıkan bir misyonu da vardır. Kapitalist sömürü düzeninde sanat piyasa koşullarına bağımlı kalmadan, iktidar ve sermaye karşısında sözünü söyleyebilen, tüm ezilen ve yok sayılanlar adına adaleti misyon edinen kolektif bilincin direniş ve dayanışma ruhunu dile getiren bir araç niteliğindedir.

Adorno, bütünüyle yönetim altına alınmış günümüz dünyasında politika, sanat ve hayat arasındaki ilişkiden söz ederken sanatın politik bir işlevi olması gerektiğinin üzerinde durur. Adorno sanatın insanın dinsel ya da dinsel olmayan tahakküm ve hükmetme kurumlarına karşı, en azından bu kurumların nesnel öz ve esaslarını yansıtmadaki etkinliği oranında, bir protesto gücü olduğunu savunur. Adorno'ya göre araçsal aklın hayat üzerinde yaptığı tahribat ancak sanat eseri ile onarılabilir. Ona göre sanat, estetik duyarlılığı olduğu kadar politik duyarlılığı da artırmayı amaçlamalıdır. Her ne kadar kültür endüstrisi içinde manipüle edilmiş ve burjuvazi tarafından ideolojik olarak angaje olmuş olsa da, sanat modern toplumdaki son sığınak ve özgürlük alanıdır. Adorno'ya göre sanat salt estetik bir nesne olarak kaldığı takdirde burjuva toplumunda rahatça metaya indirgenebilir (Su, 2014: 67). Her koşulda kapitalizmi ve bir iktidar aygıtı olarak işlev gören kültür endüstrisini eleştiren Adorno, kültür endüstrisinin gerçek olmayan hazlar sunarak insanları aldattığı üzerinde durur. Walter Benjamin'in "aura" kavramından etkilenen Adorno, sanatın bir bölümünü oldukça etkili bulduğunu fakat sanat ve politika arasındaki ilişkinin iktidarlar ve pazar arasında saklanarak sanat izleyicisinden uzak tutulduğunu ifade etmeye çalışır.

Adorno'ya göre sanat, insanların inançlarını ve özlemlerini taşıyabilecekleri son sığınaktır. Sanat kapitalist toplum içindeki özerk konumu ile eleştiri ve sorgulama yapabilme olanağı sağlayan güçlü ve etkili bir alandır (Jay, 1989: 259). Adorno'ya göre sanatın vazgeçilmez iki niteliği özerk ve toplumsal olmasından kaynaklanmaktadır. Birbirine karşıt iki nitelik gibi görünse de, sanatın ancak bu iki nitelik ile var olabileceğini öne sürmektedir. Adorno'nun bu yaklaşım ve değerlendirmeleri aynı zamanda, sanat tarihi içinde sanatın toplumsallığını arka planda bırakan modernizm ve avangard yaklaşımlarda gördüğü bir eksiklik, sanatın özerkliğini göz aradı eden Marksizm'e getirdiği önemli bir eleştiri niteliği taşımaktadır (Yaman Kurt, 2009: 68).

Sanat ve siyaset üzerine değerlendirmelerde bulunan Ranciere ise, bu ikilinin ilişkisinden söz ederken farklı paydaları olan iki disiplin kavramına karşı çıkmaktadır. Ranciere politikanın ve sanatın işleyiş ilkelerini, duyulur olanı yeniden biçimlendirmek olarak tanımlayarak, ikisinin iki ayrı gerçeklik olduğu yanlısamasını çürütür. Politik sanatın ya da sanat politikasının, kendi alanı dışındaki gerçek dünyaya müdahalesi diye bir durum söz konusu olamaz. Çünkü sanatın dışında kalacak bir gerçek dünya yoktur. Gerçeğin dışında sadece düşüncelerimizin ve müdahalelerimizin nesnesi olarak bize sunulmuş olanın yapılandırılmaları vardır. Yaşamın yeniden şekillendirilmesinde ona yeni özne ve nesnelere dâhil etmek, görünür olmayı görünür kılmak, gürültü, ses ve söylenenlerin söz olarak dinlenebilir kılınmasından ibarettir. Ona göre, bir uzlaşmazlık yaratmaya dönük olan siyaset faaliyeti, kendisi ile birlikte bir siyaset estetiği de meydana getirmektedir. Öyleyse siyaset ile estetik arasındaki ilişki, siyasetin estetiği ile estetiğin siyaseti arasındaki ilişkidir. Yani sanat pratiklerinin ve sanatın yaşamın paylaşım noktasında yeniden biçimlendirilmesinde devreye girme tarzıdır (Sayar, 17 Ağustos 2015). Ranciere'nin ifadesiyle sanat ve siyaset, uzlaşmazlık içinde de olsa aynı anda, aynı ilkeyle çalışan bir yapıya sahiptirler.

Sanat ve siyaset ilişkisini farklı bir noktada değerlendiren Emre Zeytinoğlu ise “Özne Sanat ve Siyaset Üzerine” (2017) başlıklı yazısında, sanatın siyasetle ilişkisinin, mevcut siyasi atmosfer içerisinde işlemekte olan bir mekanizmayı konu etmekle, onun üzerinden birtakım veriler yaymakla gerçekleşmeyeceğinin üzerinde durur. Zeytinoğlu, sanatın ürettiği siyasetin, kanıksanmış siyasi bir üslubu bazı göstergeleri kullanarak geçerli olan sisteme onay vermek ya da ona itiraz etme dili oluşturmak olmadığından söz eder. Bir sistemin içinde yer alıp “evet” ya da “hayır” diye bağırmanın hiçbir anlamının olmadığını iddia eder. Zeytinoğlu'na göre, mevcut siyasi ortamın tüm imkânlarından yararlanan sanatın, o siyasi ortamın kendisinden yararlanacağını da önceden onaylamış olduğunu, oysaki sanat, siyaset üretmek istiyorsa, bunu karşılıklı çıkar ilkelerinin dışından yaşama geçirmek durumunda olması gerekliliği üzerinde durur. Zeytinoğlu'nun vurguladığı nokta sanatın siyaset yapmasının en kabul edilebilir ve politikacıları ayıran yolunun ancak klişe siyaset dilinin çok uzağında yaratıcı bir dil ile mümkün olabileceğidir.

2.1. Sanatta Politik İmge

Tarihte şehir devletleri, krallıklar ve imparatorlukların hükümdarları sanatı anıtsal olarak iktidarlarının altını çizmek, zaferlerini yüceltmek ya da düşmanlarına gözdağı vermek amacıyla kullanmıştır. I. ve II. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun her bölgesinde para ve madalyalar dağıtan, anıtsal heykeller yaptıran imparatorlar politik sembol ve törenlere oldukça yoğun olarak yer vermiştir. Roma'daki mimari mekânlar; zaferi, itaati ve birliği kutsayan görkemli törenler ile yağma ve savaş esirlerini sergilemek için tasarlanmıştır (Clark, 2011: 13). Sanat tarihine bakıldığında, hükümdarların kült ikonalar ve imgeler olarak zihinlere yerleştirilme amacıyla giyim ve kuşamları görkemli ve iktidar hissi oluşturacak şekilde betimlendiği görülmektedir. Ortaçağ'da ise, dinsel ve dünyasal güçler birbirinden ayrılmaz olduğundan sanat ile politika iç içe geçmiştir. Hristiyanlığa ait temaları anlatan Ortaçağ sanat yapıtları, çoğu zaman sanatçıları görevlendiren kilisenin veya dönemin iktidar odaklarının çıkarlarını güçlendirmiştir. 16. yüzyılın başlarından itibaren, özellikle Rönesans'ta bazı sanatçılar kişisel bir üne ulaşmış olmalarına karşın bu sanatçıların en ünlü olanları bile çoğu zaman yeteneklerini hamileri için kullanmak zorunda kalmışlardır.

Dinlerin pek çoğunda kutsallık deneyiminin yaratılmasında imgeler önemli rol oynamıştır. Bu göstergeler farklı dönem ve kültürlerde doğüstü güçler hakkındaki görüşleri ifade etmiş, biçimlendirmiş ve belgelemiştir. Aynı zamanda imgeler çoğu kez birer telkin aracı, kült nesnesi, meditasyon uyarıcısı ve tartışma silahı olarak kullanılmıştır. Bu yüzden de geçmişin dini deneyimlerinin keşfedilmesinde tarihinin araçları olmuşlardır. Resmin kendisi bağımsız bir kaynak olmaktan ziyade aktarılan mesajı hatırlatma ve güçlendirme görevi

görerek dinlerin yayılmasında da önemli katkıda bulunmuştur. Nüfusun okuma yazma bilmeyen ya da çok az bilen büyük çoğunluğuna ulaşmak için bilinçli bir şekilde bu yola başvurulmuştur. Chevalier Jaucourt'un Encyclopédie'nin "resim" maddesinde yazmış olduğu gibi, "her dönemde iktidarı elinde tutanlar insanlarda istedikleri hisleri uyandırmak için resim ve heykellerden faydalanmışlardır" (Burke, 2009: 51-65). Ancak hem devletlerin imgelerden yararlanma oranının hem de bunu yapma şekillerinin farklılık gösterdiğini de eklemek gerekmektedir.

Tarihe damgasını vurmuş 1688, 1776, 1789, 1830, 1848, 1917 tarihli devrimlerde olduğu gibi başarıyla sonuçlandıkları sürece, devrimler sık sık imgeler aracılığıyla yüceltilmişlerdir (Burke, 2009: 163). (Görsel 1). İmgeler propaganda amacıyla kullanıldığından bu süreçlerde daha çok önem kazanmıştır.

Görsel 1. Delacroix, "Halka Yol Gösteren Özgürlük", 260 cm x 325 cm, tüyb, 1830

İmgeler çoğu kez, özellikle de okuma yazma oranlarının oldukça düşük olduğu toplumlarda iktidarların isteklerine paralel biçimde sıradan insanları dinsel ve siyasal bilince kavuşturulmaları amacıyla kullanılmıştır. Sanatsal üretimin sanatçının politik fikirlerini kaynak alabileceği düşüncesi ise, tarihsel süreç içerisinde ancak 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Modernizm ile birlikte gelen süreçte özerkliğe ulaşan sanat, politik fikir ve politika ile olan ilişkisine son vermiş, sanatın kendi problemlerine yoğunlaştığı sanat için sanat yapma fikrine erişmiştir. Bu düşünce özellikle Marksistler tarafından burjuva bir tavır olarak nitelendirilmiş ve biçimcilik adı altında sanatın toplumsal misyonunun görmezden geldiği noktasında eleştirilmiştir. Fakat dünyada meydana gelen gelişmelere paralel olarak ilerleyen yüzyıl içinde ortaya çıkan yaklaşımlar ile sanatın politik anlamda işlevselliği tekrar gündeme gelmiştir.

Özellikle 1.Dünya Savaşı sürecine girildiği dönemde sanatın en güçlü propaganda araçlarından biri olarak kullanıldığı görülmektedir. Rusya'da Lenin, Nazi Almanyası'nda Hitler bunların en öne çıkan örnekleri arasındadır. (Görsel 2).

Görsel 2. Hubert Lanzinger “Bayrak Taşıyıcısı”, tüyb, 1933

Faşist resimlerde imgeler genellikle yurttaşlık veya sanatçılıkla ilgili temalar üzerinden işlenmiş, örneğin İtalya’da Mussolini, bir liderlik ikonu olarak imgeleştirilmiştir. Komünizmde ise sanatsal üretimler, daha güçlü bir etki yarattığı düşüncesiyle propaganda amacı taşıyan sözcük ve göstergelerin yerine kullanılmıştır. Devlet komünizminin sanattaki yansıması olarak nitelendirebileceğimiz Sovyetler Birliği’nin sanat anlayışı olan toplumsal gerçekçilik 1934 yılında Joseph Stalin tarafından tanımlanmış, sonrasında birçok komünist devlette kendini göstermiştir (Arıkan, 2012: 13-14). Toplumsal gerçekçilik 20. yüzyılın en yaygın ve en uzun ömürlü yaklaşımlarından birisi olmuştur. Toplumcu gerçekçiliğin aslında Nazi Almanya’sının kurumsal sanatına benzediği sıklıkla ifade edilmiştir. İkisi arasında çeşitli benzer ve farklı noktalar bulunmaktadır. Kolaylıkla anlaşılabilen biçimleri kullanan iki ifade biçimi de, 1930’larda ortaya çıkmış, işçilerle köylüleri idealize etmiş ve liderlerini kült kişilikler olarak yücelten imgeler üretmişlerdir (Görsel 3). Birinci ve İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı süresince yapılan propagandalar ise, halkın olağandışı durumları normal gibi kanıksaması, savaş koşullarına uyum sağlaması ve önceliklerini savaşın gerekliliklerine göre değiştirmesi gerektiği mesajlarını iletmektedir.

Görsel 3. Viktor Popkov “Bratsk Hidroelektrik Enerji Santrali İşçileri”, tüyb, 1.83 x 3m, 1961

Propagandacılar bu amaca ulaşmak için savaşı hali hazırdaki popüler kültürün içerisine yerleştirip geleneksel görsel şifreleri kullanarak tasvir etmişlerdir. Bu yüzden asker toplama afişleri sıklıkla reklâmlara veya film afişlerine benzer biçimde tasarlanmış ve propaganda filmlerinde sinema oyuncularını, şarkıcıları, sporcu kişilikleri kullanarak savaş girişiminin resmi mesajlarının yayılmasını sağlamaya çalışmışlardır. (Görsel 4).

Görsel 4. Fritz Erler “Zafer İçin Yardım Et! Savaş Harcına Bağış Yap”, 1917, Afiş, 56.5x41.5 cm

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen süreçte hızla kapitalistleşen dünya içinde sanatçılar kendilerini kültür endüstrisi içinde bulmuşlar ve bu duruma tepki göstererek sanat

kurumlarını reddetmiş ve sokağa yönelmişlerdir. Savaş sonrası katliamlar, baskılar gibi felaketlerle birlikte sindirilen politik söylemler, avangard ile tekrar gündeme gelmiştir.

Görsel 5. Stüasyonist Enternesyonel, “*Manifesto*”, Fotoğraf, 1960

1968’lerin Fransa’sının yollarını açan Situasyonist Enternasyonel yalnızca hayatın ele geçirilmesi sloganıyla değil, Dadacılar, Fluxus ve Sürrealistlerle birlikte hayatı sanatla yeniden birleştirmeyi hedeflemişlerdir (Görsel 5). Bunun sonucunda sanatçılar sokakta sanatı ve siyaseti sanat üzerinden okumaya başlamışlar ve sanatın bizzat siyasetin kendisi olduğunu öne sürmüşlerdir (Bozdağ, 2015: 95-127). Hal Foster’ın (2008:151) tanımladığı; siyasi sanatın söylemleri tükendiğinden, siyaseti olan sanat öne çıkmıştır. Bu noktada siyaseti olan sanat, düşüncenin yapısal konumlanışını ve pratiğin toplumsal bütün içindeki etkinliğini dert edinen, günümüzle ilgili anlamlı bir siyasal kavramı oluşturmaya çalışan bir sanattır. Bunların neticesinde yirminci yüzyıl, sanatın siyaset olarak anlaşıldığı yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Görsel 6. Soğuk Savaşın Sonu, “*Berlin Duvarı’nın Yıkılması*”, Fotoğraf, 1992

Soğuk savaşın ilerleyen yıllarında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte (Görsel 6) gelinen süreçte, Amerikan gizli servisleri tarafından Amerikan demokrasisinin Sovyet komünizmine karşı üstünlük yaratmak için bir dizi çağdaş Amerikan sanatçıyı destekleyerek dünyaya tanıttığı da bilinmektedir.

Tarihçi Frances Stonar Saunders'ın bu konu hakkında yapmış olduğu kapsamlı araştırmasına göre; soğuk savaş döneminin en mühim propaganda aracı "Amerikan Soyut Dışavurumcular" ekolüdür (Görsel 7). Saunders'ın iddiasına göre, bu hareketin temsilcileri bu propagandanın aracı olduklarının farkında olmadan, bu sayede dünya çapında büyük bir üne sahip olmuşlardır. Saunders "The Cultural Cold War: The CIA and The World of Arts and Letters" isimli kitabında CIA'nın soğuk savaş döneminde sanatsal bir gruplaşmayla birçok yazar, akademisyen ve sanatçıyı Sovyet aleyhine yönlendirdiğini belirtmiştir. CIA, Rockefeller ve Ford vakıfları gibi kurumlar, yayınevleri ve medya ile yapılan bu çalışmaya büyük destek ve güç vermiştir (Gürkan, 14 Ocak 2015).

Görsel 7. Jackson Pollock, *White Light*, 1954

ABD, kültür/sanat politikalarıyla siyasal bir sanat programı inşa etmeye çalışmış ve söylemde sanat için sanat politikası ile siyasette tarafsız olduklarını dile getirirken, pratikte sanatın siyasete araç olduğunu göstermiştir. Sanatın direk ya da dolaylı olarak siyasi içeriğinin devam ettiğini gözlemlediğimiz 20. yüzyılda feminizm, sol hareketler, yeni ulus devletler, azınlıklar gibi kimliği ve bağımsızlığı öne çıkaran pek çok siyasi içeriklerin ve olguların ortaya çıkmasıyla sanatın siyasi bir araç olarak algılandığı bir yüzyıl olmuştur (Üner, 25 Temmuz 2017). 1989 Berlin Duvarının yıkılması ile birlikte kültürün özelleştirildiği Postmodern zamanlara gelindiğinde ise, sanat korporasyonların, büyük ulus ötesi şirketlerin kurdukları küresel ekonomideki siyasal ve kültürel ağların denetimine girmeye başlamıştır. Müzeler, bienaller ve sanatın temsil edildiği diğer mecralar sanatın, yeni hamilerinin armalarıyla donatılmıştır (Bozdağ, 2015: 95-127).

Demokrasilerde, hatta sanatı beğeni farklılıklarına dayanan özgür seçimlerin damgasını vurduğu bir alan olarak gören ABD'deki gibi rejimlerde bile, sanat kamusal önemi haiz bir alan haline gelir ve doğrudan siyasi mekanizmalarla yönetilip manipüle edilmeye

başlar. Film sektöründe ya da yeni bir kimlik ulus inşası sürecinde olduğu gibi. 20. yüzyılda sanat siyasi açıdan son derece önemli, dolayısıyla hayli tehlikeli bir alana dönüşür (Kreft, 2008: 38).

Bu yeni gelişen süreçle birlikte neyin nasıl ifade edileceği dâhil tüm yönetimin iktidarın kurumları adına temsil eden küratörlere devrolması ile birlikte sanatın özerkliğinin de tekrar tartışılmaya başlandığı bir zamanın başlangıcı olmuştur. Tüm bu veriler dâhilinde Wolff'un (2000: 51-67) da belirttiği gibi sanat, ideolojik bir etkinliktir (Tezcan, 2011: 157). Geçmişten günümüze güç odaklarının iktidarlarını güçlendirip sürekliliğini sağlayacak ideolojik olarak yönlendirilen bir güç.

Küreselleşen dünyada, sanatın siyaset ile olan tarihsel gelişimine yeni bir bakış getiren Lev Kreft, artık günümüzde iki farklı disiplinin eski ölçütlere göre değerlendirilmesinin eskidiğine dikkat çekmektedir. Bu iki kavramın içerik ve biçimleri değişmiş, en azından birbiri içine girmiştir. Sanat geçmişte gerçeğin bilgisine direkt katkı sağlamaktan ziyade mutluluk vadeden güzel bir şey iken, şimdilerde bu bakış açısı değişmiş, sanatın güzel olma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Ayrıca, siyaset de artık uluslararası arenada birer 'kişi' gibi davranan ulus devletler arasındaki ilişki ya da belli bir toprak parçasında yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerden ibaret değildir. Siyaset artık, büyük medya şirketlerinin işbirliği ile düzenledikleri eğlenceli gösterilerden, tartışma programları ve reality showlardan ayırt edilemeyecek derecede estetikleşmiş durumdadır. Kreft'e (2008: 9- 12) göre, bütün gösterilerin, nesne ve araçların çok iyi tasarlanmalarından dolayı, sanat kendini bunlardan ayırt edebilmek için, "güzel" ile arasına bir mesafe koymak zorundadır. Ne var ki, sanatsal ürünler de tıpkı sıradan ürünler gibi piyasa nesnelere haline gelmiş; bu da değerlendirme konusunda sağlam bir ölçüt ortaya koymayı olanaksız kılmıştır. Geçmişte sanatın sınırlarının belli ve daha özerk bir yapıya sahip olduğunu dile getiren Kreft, şimdi ise hiçbir şey kendi halinde değildir görüşünü ifade etmektedir. Tarihsel gelişmelerin bizim üzerimizde yarattığı sonuca göre sanat ve siyaset, insan hayatına dair bilgi veren iki önemli olgudur. İlerleyen zaman, gelişen ve dönüşen dünya bu iki olguyu değiştirmiş olsa da sanat ve siyaset arasındaki ilişkinin günümüzde daha karmaşık bir yapı haline geldiği ve ortak bir paydada var olmaya devam ettiğini göstermektedir.

3. SONUÇ

Bu araştırmanın verileri, sanatın toplumu oluşturan unsurları ile sıkı bir ilişkisinin olduğunu özellikle politika ile sanatın tarihsel süreç içerisinde iç içe ilerlediğini göstermektedir. Çalışmanın dayanak noktalarından birini oluşturan, temelde sanatçı ve toplum ilişkisinden doğan yapıtlarda sanatın toplumsal unsurlarından bağımsız düşünülmemeyeceğinin altı çizilmektedir. Bu noktada, sanatın toplumu yönlendirme, bilinçlendirme ve özgürleştirme anlamında pek çok işlevinin olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle toplumların buhran dönemlerinde sanatın bu işlevleriyle toplumsal psikolojiyi büyük ölçüde etkilediği de bilinmektedir. Bu anlamda çalışmada siyaset biliminin sıklıkla başvurduğu bir kaynak olarak sanatın ne kadar önemli olduğu sonucuna da varılabilir. Sanat ve siyaset arasındaki ilişki tarihsel süreçleriyle incelediğinde sanatın kitleler üzerindeki etkisi yapıcı olabildiği kadar yıkıcı olabildiği de görülmektedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmelerle birlikte sanatçının etki alanının geliştiği, böylelikle kitleleri etkileyen sanatın her dönemde iktidarların dikkatini çektiği ve sanat ile politikanın sürekli iletişimde olması gerektiği bilinci öne çıkmaktadır. Diğer yandan araştırma, sanatın toplumsal değişimdeki rolünün azımsanmayacak derecede önemli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ARIKAN, H. (2012). Politik İmgeden Hareketle Türkiye'deki Kitle Hareketlerinin Resimsel Çözümleeniş, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- AŞUKİN, B. VEBER, D. İlina., 1979, Politika Sözlüğü. Çev: Mazlum Beyhan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- BAYNES, K., 2008, Toplumda Sanat, Çev: Yusuf Atılgan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BOZDAĞ, L., 2015, Çağdaş Sanat ve Siyaset Dönüşümüne Yeniden Bakmak “Politikainın Estetize Hali”, (<http://Egitimsen.Org.Tr/Wp-Content/Uploads/2015/12/Çağdaş-Sanat-ve-siyaset>), İstanbul Kemer Burgaz Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Eğitim Bili Toplu Dergisi, Cilt 13 Sayı 52, Sayfa 94-127 (12. 07. 2015)
- BURKE, P., 2009, Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları, Çev: Zeynep Yelçe, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- CEVİZCİ, A., 2003., Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CLARK, T., 2011, Sanat ve Propaganda, Çev: Esin Hoşsucu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FİSCHER, E., 1993, Sanatın Gerekliliği, Çev: Cevat Çapan, İstanbul: Verso Yayınları.
- FOSTER, H., 2008, Sanat/Siyaset, İletişim Yayınları (Editör: Ali Artun), Çağdaş Sanatta Siyasal Kavramı (s. 131-154). İstanbul.
- GÜRKAN, N, <https://sanatkaravani.com/amerikan-soyut-disavurumcular-ekolu/> , (14 Ocak 2015)
- JAY, M., 1989, Diyalektik İmgelem, Çev: Sevgi Doğan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KAHRAMAN, H, B., 2016, Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Öteleri, İstanbul: Kapı Yayınları.
- KREFT, L., 2008, Sanatın Siyaseti ve Siyasetin Sanatı, Sanat ve Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Politika, İletişim Yayınları (Editörler: Ali Artun, Nursu Öрге), (s.9-39), İstanbul
- ÖRS, H. B., 2007, 19. Yüzyıldan 20. y.y Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZDERİN, S., 2014, Çağdaş Sanatta Küresel Bir Faktör Kütatör, Ulak Bilge *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, s 35.
- SAYAR, M., www.E-skop.Com/Skopbulten/Jacques-Ranciere-de-Politik-Sanat-Ve-Temsil-Sorunu/257), (17 Ağustos 2015)
- SU, S. 2014, Çağdaş Sanatın Felsefi Söylemi, İstanbul: Profil Yayınları.
- TEZCAN, M., 2011, Sanat Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayınları.
- ULAĞLI, S., 2006, İmgebilim, Ankara: Sinemis Yayınları.
- ÜNER, Ö., 2017, ve Siyaset İlişkisi, Sanat ve Siyaset Sempozyumu, (www.Academia.edu-Özlem) Sanat, (25 Temmuz 2017)
- WOLFF, J., 2000, Sanatın Toplumsal Üretimi, Çev: Ayşegül Demir, İstanbul: Özne Yayınları

YAMAN KURT, A. (2009). Adorno ve Horkheimer'in Kültür Endüstrisi Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZEYTİNOĞLU, E., 2017, Özne Sanat ve Siyaset Üzerine, <http://izlekler.com/ozne-sanat-ve-siyaset-uzerine-emre-zeytinoglu/>, (1 Ekim 2017).

